

НОТОВИЧ Йосип Костянтинович

ЕКСПРЕС-ЖИТТЄПИС, найважливіші ціхи біографії

Національний статус, що склався у світі: російський.

Драматург, публіцист, фейлетоніст, журналіст, видавець. Псевдонім – Маркіз О'Квіч.

З родини священика. Батько, Нотович К., – рабин у м. Керч.

Народився 15 (27) березня 1847 р. в м. Керчі Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 28 листопада 1914 р. в м. Парижі (Франція).

Закінчив Таганрозьку гімназію (1868), юридичний факультет Петербурзького університету (1874).

Був видавцем газет «Новий час» (1873-1874), «Новини» (1876-1905), «Новини і біржова газету» (1880), журналу «Петербурзьке життя» (з 1892).

Кавалер російських орденів св. Станіслава III ступеня, св. Ганни III ступеня, французького ордена Почесного легіону.

Друкувався в газетах «Новий час», «Новини і біржова газета», «Діяльність», «Новини», журналі «Петербурзьке життя».

Як літератор дебютував в газеті «Діяльність» низкою заміток (1870).

Потім настала черга п'єс «Шлюб і розлучення» (1870), «Темна справа» (1875), «Перехідний час» (1876), «Донька» (1894), «Безвихідь», «Сюрприз» (обидві – 1895), «Ноктюрн» (1898). Частина з них йшла на Імператорських сценах Петербурга і Москви.

Наш земляк – автор книг «Історичний нарис нашого законодавства про пресу» (1873), «Засади реформ місцевого і центрального управління» (1882), «Трішки філософії. Софізми і парадокси» (1886), «Ще трішки філософії» (1887), «Кохання і краса» (1888).

Видав «Історію цивілізації в Англії» Г. Бокля (1874).

Російська критика угледіла в написаних легкою манерою творах Н. відверту спробу потурання смакам натовпу; критика ж іноземна поставилася до них з прихильністю.

З владою наш земляк мав серйозні тертя. За «поширення творів, які закликають до непокори» його засудили до однорічного ув'язнення у Петропавлівській фортеці і назавжди заборонили випуск газети «Новини» (1906). Письменнику вдалося втекти за кордон. Оговтавшись, поліція оголосила неслуха в розшук (1912).

Незадовго до смерті, в зв'язку з 300-річчям дому Романових, Н. заочно амністували, замінивши ув'язнення поліцейським наглядом (1913).

Серед друзів та близьких знайомих Н. – Л. Толстой, М. Лесков, В. Короленко, К. Трубников, М. Ледерле, В. Немирович-Данченко, Ч. Ломброзо, А. Краєвський, В. Більбасов, М. Савіна, Ф.

Батюшков, В. Гаршин, Ф. Сологуб, К. Баранцевич, В. Білібін, Л. Оболенський, К. Кавелін, М. Пісковський та ін.

***

ЩО ЦІКАВИТЬ ЄВРЕЇВ, з життєвого кредо Й. Нотовича

Євреї не цікавляться тим, як їх захищають. Їм цікаво, як їх лають.

ВИРВАТИ СЕРЦЕ, з видавничого кредо Й. Нотовича

Не могу я вирвати сердце і закласти його.

СУД ВИПРАВДАВ, з статті Г. Ареф'єва і О. Щолкіна «Про Петербург з нагоди і без»

У 1888 році газета «Новини» опублікувала статтю «Про що говорити», а потім серію статей про діяльність Петербурзько-Тульського банку. ...Порівняла його з Саратовсько-Симбірським банком, відносно якого нещодавно відгриміла кримінальна справа. У відповідь герої статей подали скаргу прокуророві Петербурзької судової палати, звинувативши головного редактора Нотовича в публічній образі і наклепі. Окружний суд визнав редактора винним. Вирок був оскаржений захистом. Палата виправдала Нотовича, проте Сенат відмінив вирок судової палати.

На вторинному розгляді журналіста захищав знаменитий адвокат Петро Александров.

...Александров детально пояснив суду, чому відповідач опинився в нерівному з позивачами становищі. Наприклад, щоб довести своє твердження про «розверстування акцій між підставними акціонерами», Нотович просив квитанцію, яка стосувалася загальних зборів 1881 року, – йому відмовили. Як відмовили і в наданні ще цілої низки документів. Детально, крок за кроком адвокат Александров довів, що факти, приведені Нотовичем, не були висмоктані з пальця. Зокрема, самі

члени правління визнали, що, не зважаючи на веселкову картину в звітах і балансах, становище банку близьке до розорення.

Александров говорив про трудність журналістських розслідувань, про те, що газетярі часто не мають доступу до інформації, яку має право знати публіка...

...Позивач – представник Петербурзько-Тульського банку – стверджував, що зайнята газетою «Новини» позиція пов'язана не з прагненням до справедливості, а з тим, що банк перестав давати в газету «оголошення». Захисник єхидно зазначає:

– Хай вже краще наші публіцисти будуть незадоволені не розміщенням оголошень і пишуть правду, ніж одержуватимуть чи то у вигляді оголошень, чи у іншому у вигляді оплати за публікацію.

Редактора Нотовича виправдали.

ДОКЛАВ РУК ДО РІЗАНИНИ, з книги Р. Ключника «Лекції президентам»

Вітте переконав царя і 17 жовтня був оголошений Маніфест. Після цього гроші на зброю збирали не лише в університетах, а й відкрито на вулицях. О. Солженіцин звертає увагу:

«Повчальний запис розмови Вітте з представниками петербурзької преси 18 жовтня, на наступний ранок після Маніфесту. Вітте явно чекав подяк і розраховував на дружну підтримку в заспокоєнні розумів і прямо про це запитав. У відповідь же, починаючи з різкої відповіді Проппера, потім Нотовича, Ходського, він почув: «Негайно оголосити політичну амністію!», «Вимога амністії категорична!», «Генерал Трепов повинен бути усунутий з посади генерал губернатора С.-Петербурга. Така ухвала спілки газет».

Відвести із столиці козаків і війська: «Не випускатимемо газет, доки війська не підуть!» Війська – причина безладів... Охорону міста передати «народній міліції»! Тобто революційним загонам. Себто – створити в Петербурзі умови для різанини, як ось-ось побачимо в Одесі».

СПРИЧИНЯЄ БАГАТО ЗЛА, з доповіді міністра внутрішніх справ Росії І. Дурново імператору
Особливо вирізняється своїм шкідливим напрямком (газета «Новини» – авт.). Якщо вона настільки обережна, що не можливо зустріти в ній відверто зухвалих статей, то отрута, яка з дня на день нею розповсюджується, спричиняє багато зла.

ЦЕНЗУРИ НЕ БОЯЛИСЯ, з книги В. Гіляровського «Москва газетна»

О. П. Лукін, окрім своїх, що мали іноді успіх, фейлетонів в «Російських відомостях», під псевдонімом «Скромний спостерігач», був ще й московським фейлетоністом петербурзьких «Новин» Нотовича і підписувався римською цифрою XII.

Псевдонім дуже дотепний і правдивий, оскільки у фейлетонах брало участь кілька чоловік, а Лукін збирав весь цей матеріал у фейлетон, який виходив в Петербурзі по суботах.

Не знаю, як платив Нотович, але я від Лукіна одержував 5 копійок за рядок і багато заробляв, оскільки мало не щодня давав замітки, які не можна було друкувати в Москві, а в «Новинах» вони проходили.

ТЯЖКЕ СТАНОВИЩЕ, з книги К. Чуковського «Короленко в колі друзів»

– У молоді роки, – розповідав Володимир Галактіонович, – я служив коректором в газеті Нотовича «Новини». Вони видавалися без попередньої цензури, і раптом поширилася чутка, що газеті призначили цензора, який наперед проглядатиме весь матеріал і викреслюватиме, що йому надуматися.

Обурений таким беззаконням, я вирішив зустріти непроханого гостя багнетами. І ось пізно увечері заходить до нас приземкуватий, похмурого чиновницького вигляду чоловік з великим картузом в руках і вимагає, аби йому негайно видати одне з оповідань Лєскова.

– Дайте ж мені «Дрібниці» Лєскова! – нетерпляче повторив свій наказ чиновник.

– Не дам!

– Тобто як це не дасте?

– Дуже просто. Скажу складачам, і ви не одержите відтиснення.

– Чому? На якій підставі?

– Тому що газета у нас безцензурна, і втручання цензури...

– Та я ж не цензор. Я – Лєсков.

НУДНО У НИХ ПРАЦЮВАТИ, з листа О. Амфітеатрова О. Купріну від 22 грудня 1926 р.

Дорогий Олександр Івановичу!

Дуже зрадів Вашим листам. А то, відверто кажучи, у мене ще з Праги 1922 р. була підозріла нікчемна думка, ніби Ви на мене за щось образилися і дметесь, хоча ніяк не міг придумати, за що. Бо і до Вас особисто, і до величезного таланту Вашого я завжди ставився з найбільшою любов'ю, і, здається, ніяких неприємного тертя між нами і інтересами нашими ніколи не траплялося.

...І не говоріть мені про «Відродження»! Бездарнішого ведення газети при величезному очікуванні успіху я не пам'ятаю. Хіба «Новини» Нотовича – пам'ятаєте? Нудно у них працювати.

До побачення. Бажаю Вам всього хорошого. Поздоровляю з Різдом і Новим Роком, доки нового стилю. Втім, вже і до наших недалеко.

Ваш О. Амфітеатров.

НОТОВИЧІ ВСЕ ЗЖЕРУТЬ, з нарису Теффі «Федір Сологуб»

Вони були надзвичайно бідними, ці святкові діти, котрі мріяли, аби їм дали «бодай строкатих раковинок із струмка». Сумно і тьмяно пройшли важкі дні молодості. Сухотна сестра, яка не одержала своєї частки строкатих раковинок, вже догорала. Він сам (Сологуб Ф. – авт.) знемагав від нудної вчительської роботи, писав уривками ночами, завжди втомлений від хлоп'ячого шуму своїх учнів.

Друкувався він у Нотовича в «Новинах», причому Нотович суворо правив його чарівні і мудрі казочки.

– Знову приніс декадентську нісенітницю.

Платив гріш. Вважав себе добродійником.

– Ну хто його взагалі друкуватиме? І хто читатиме!

У казочках йшлося про красу і смерть.

...Працював Сологуб, як і раніше, багато, але більше все перекладав. Нові повісті писав в співпраці з Чеботаревською. Вони були не зовсім вдалі, а іноді настільки невдалі і так не відчувалося в них навіть дихання Сологуба, що багато хто, серед них і я, вирішили, що пише їх одна Чеботаревська, навіть без нагляду Сологуба. Ця здогадка виявилася вірною.

Чим це пояснити? Творчість вичерпалася? Байдужість до громадської думки дійшла межі?

«Раніше нотовичі повертали ніс від прекрасних моїх творінь, тепер що не дай – всі зжеруть».

Чеботаревська хоче писати – хай пише. Її друкувати не стануть – хай підписується Сологубом.

...Всім відома його фраза «Що мені ще придумати? Лисину позолотити, чи що?» цілком визначає душевну порожнечу...

ЛЮБОВ ДО ГАРНИХ ЧЕРЕВИКІВ, зі спогадів Теффі

З О. І. Купріним я зустрілася на самому початку мого літературного життя, щойно з'явилася в газеті «Новини» моє святкове оповідання. І ось у когось за вечерею моїм сусідом виявився Купрін.

– Чи це не ви надрукували оповідання у Нотовича?

– Я. А що?

– Дуже погане оповідання, – переконано сказав він. – Облиште писати. Така мила жінка, а письменниця ви ніяка. Плюньте на цю справу.

Купрін був міцний, ситий, з очима веселого тигра. Подивилася я на нього і думаю: адже він, напевно, правду говорить. Як це жахливо. Значить, більше писати не буду.

Так би і перестала, якби не втрутилася в цю справу моя любов до красивих черевиків...

СХІДЦІ ДОНИЗУ, з розвідки М. Якутіна «Російські «Новини» від маркіза О'Квіча»

Цілодобово він не покидав «Новин», вникаючи в кожну дрібницю і не гидуючи найчорнішою роботою. Спати йшов лише після випуску номера, тобто під ранок, однак траплялося, що забувши про сон, сам віз на вокзал пакунки з газетою.

...З його ім'ям зв'язують деякі газетні нововведення. Він першим завів рубрику «Щоденник», в якому давалося коротке резюме змісту газети. Стверджують, що Нотович придумав і верстку, за якою кожна шпальта починалася якоюсь рубрикою.

...З початком ХХ століття «Новини» стали сходити нанівець. Посилилася конкуренція, через безгрішшя Нотович змушений був відмовитися від дорогих співробітників, а в набраних молодих виявився буйний і нетерплячий характер: вони почали штовхати «Новини» до прірви. Кінчилося все недозволеною зухвалістю: у газеті з'явився... Маніфест Ради робочих депутатів. Мав відбутися суд, але чекати його результату Нотович не зважився і емігрував.

...Востаннє Немирович зустрів Нотовича схудлим у Софії. Той приїхав туди від якоїсь французької фірми, торгувати «непроникними» для куль і багнетів панцирями і шоломами. «Слухайте, – звернувся він до Немировича, – ви знайомі з болгарськими міністрами, допоможіть! Не до Туреччини ж мені їхати?» – «У турок грошей немає!» – «Є! Але там всі беруть, починаючи з султана». – «А що у фірми вашої грошей на хабарі немає?». – «У французів? Та наш Плюшкін – марнотратник порівняно з ними!»

Сказавши це, бідний Нотович поповз змією підлогою, щоб продемонструвати Немировичу, як користуватися білим стьобаним панциром. Було смішно, проте Немировичу хотілося плакати...

ПОВНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ, бувальщина

У «Новинах» довгий час друкував кореспонденції якийсь Гусєв із Саратова. Місяцями не одержуючи за свою працю ні копійки, він якось надіслав до видання сердитого листа, в якому прямо... обізвав редактора жадібним експлуататором: «Ви експлуататор, павук, із-за вашого кровопивства я живу в убогості, у мене немає ні хліба, ні дров».

Нотовичу, вправно вилучивши з листа всі особисті звернення, негайно його надрукував під сентиментальним заголовком: «Тяжке становище провінційних працівників преси».

А гонорару учергове не заплатив.